

Maria Kycler

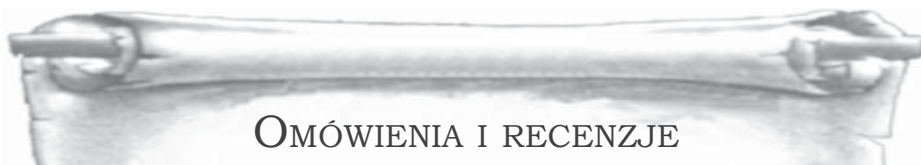
"Książka, prasa i biblioteka w działalności Kościoła katolickiego w województwie śląskim (1922-1939)", Bogumiła Warząchowska, Katowice 2012 : [recenzja]

Bibliotheca Nostra : śląski kwartalnik naukowy nr 2, 104-108

2013

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

OMÓWIENIA I RECENZJE

MARIA KYCLER

Biblioteka Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach

Bogumiła Warzachowska: *Książka, prasa i biblioteka w działalności Kościoła katolickiego w województwie śląskim (1922-1939)*. – Katowice : Księgarnia św. Jacka : Wydział Teologiczny Uniwersytetu Śląskiego, 2012. – 316 s. – Studia i Materiały Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach, ISSN 1643-0131 ; nr 72 – ISBN 978-83-7030-887-2

Praca Bogumiły Warzachowskiej *Książka, prasa i biblioteka w działalności Kościoła katolickiego w województwie śląskim (1922-1939)* wnosi znaczący wkład w poznanie dokonań Kościoła na niwie kulturalno-oświatowej i społecznej na polskim Górnym Śląsku tamtego okresu, akcentując jego funkcję kulturotwórczą i asymilacyjną. Celem rozprawy jest „ukazanie roli Kościoła katolickiego w działalności wydawniczej, prasowej i bibliotecznej, zwłaszcza w jej inspirowaniu i programowaniu, w okresie międzywojennym na terenie województwa śląskiego, na tle rozwoju życia kulturalno-oświatowego tego regionu” (s. 14). Autorka uwagę odbiorców kieruje na książkę, prasę, biblioteki oraz inne instytucje organizujące czytelnictwo, które w zamyśle Kościoła miały integrować Ślązaków z państwem polskim w wymiarze kulturowym, religijnym i językowym. B. Warzachowska wskazuje zmieniające się „zależności między czynnikami mającymi wpływ na organizację prasowo-kolportażową i propagowanie czytelnictwa powszechnego a udziałem duchowieństwa i wiernych świeckich w szerzeniu oświaty poprzez ruchy i stowarzyszenia Kościoła katolickiego” (s. 14); bada i charakteryzuje rolę książki i prasy katolickiej, opisuje problemy związane z ich udostępnianiem, a jednocześnie przybliża programowe aspekty społecznej nauki Kościoła jako skutecznej siły opiniotwórczej o szerokim spektrum oddziaływania.

Książka Bogumiły Warzachowskiej składa się z czterech rozdziałów, które zostały poprzedzone spisami treści¹, *Wykazem skrótów* (głównie instytucji i organizacji) oraz *Wstępem* o charakterze metodologicznym; zamykają ją *Zakończenie*, obszerna bibliografia, indeks nazwisk, spis tabel, aneks oraz streszczenia.

¹ W języku polskim, angielskim i niemieckim.

Wstęp (s. 13–24) przedstawia cele i koncepcję rozprawy oraz stan badań, odwołując się do przeprowadzonej kwerendy źródeł i literatury przedmiotu oraz zastosowanych metod badawczych.

Rozdział *Zarys kultury książki w województwie śląskim na przełomie XIX i XX wieku* (s. 25–102) kreśli historię działalności wydawniczej na Górnym Śląsku, charakteryzuje ówczesny rynek edytorski i warunki w jakich funkcjonowała książka i prasa polska. Autorka przedstawia funkcjonowanie świeckich firm wydawniczych kolportujących książkę religijną, m.in. Księgarni Katolickiej, Zakładu Sztuki Kościelnej – Oddział Księgarnia, oficyny Karola Miarki, syna.

Omawiając aktywność wydawniczo-księgarską w latach 1922–1939, Warzachowska przedstawia nie tylko dzieje poszczególnych wytwórni, ale także ich profil tematyczny i publikowane tytuły; zaznacza wkład jaki do rozwoju życia duszpasterskiego i społecznego wniosła działalność edytorska zakonów (m.in. rybnickich werbistów, panewnickich franciszkanów, mikołowskich salwatorianów) a przede wszystkim założona w roku 1925 w Katowicach Księgarnia i Drukarnia Katolicka. W charakterystyce dokonań Kościoła oraz organizacji religijnych z nim związanych jako instytucji wydawniczych, uwagę kieruje na zaangażowanie duchowieństwa, doceniającego wpływ słowa drukowanego na religijność i postawy wiernych, w szczególności biskupa Stanisława Adamskiego, wielkiego admiratora książki i czytelnictwa. Przedmiotem troski ówczesnych hierarchów – Augusta Hlonda, Arkadiusza Lisieckiego i Stanisława Adamskiego były wydawane w diecezji katowickiej pisma katolickie. Autorka szczegółowo omawia dzieje kolejno powoływanych czasopism diecezjalnych – tygodnika dla wiernych „Gość Niedzielny” (1925–1939)²; organu kurii katowickiej „Wiadomości Diecezjalnych” (1925–1939); miesięcznika „Głos Misji Wewnętrznej” (1932–1939) skierowanego do duchownych i świeckich pracowników tego związku oraz miesięcznika „Dzwonek Maryi” (1934–1939) adresowanego do członków Sodalitacji Mariańskiej.

Ważną rolę w rozwijaniu życia umysłowego, krzewieniu oświaty, propagowaniu czytelnictwa i pogłębianiu umiejętności czytania w języku polskim odgrywały górnośląskie biblioteki i czytelnie. Jako przykład Warzachowska wymienia placówki biblioteczne związane m.in. z Towarzystwem Czyteln Ludowych (TCL) czy szkolnictwem powszechnym a także prywatne księgozbiory duchowieństwa (m.in. Arkadiusza Lisieckiego, Jana Kudery, Emila Szramka) oraz biblioteki parafialne i towarzystw katolickich. Szczególnym poparciem górnośląskiego Kościoła cieszyły się działania TCL oraz zaangażowanej w apostołstwo świeckich Akcji Katolickiej.

² Uwzględnia również dodatki tematyczne, skierowane do określonych kategorii użytkowników w ujęciu problemowo-tematycznym i wiekowym. Były to: adresowane do dzieci i młodzieży „Mały Gość Niedzielny”, „Młodzież Katolicka”, „Dom i Szkoła”, „Front Katolicki” oraz do dorosłych - „Winnica Pańska”, „Apostoł Trzeźwości”, „Wiadomości Parafialne Mysłowickie”, „Caritas”, „Dla Kobiet”, „Bezpłatny Dodatek Radiowy”.

Nauka społeczna Kościoła związana z krzewieniem kultury i oświaty przedstawiona została w rozdziale *Kościół katolicki jako instytucja programująca aktywność wydawniczą, prasową i biblioteczną* (s. 103–141). Chronologiczny przegląd dokumentów Stolicy Apostolskiej – uchwał soborowych, dekretów, bulli i encyklik papieskich – pozwolił Autorce ukazać ewolucję poglądów i stanowisk wobec książki, kontroli wydawanych druków zwartych i periodycznych, koncepcji tzw. dobrej i złej prasy i literatury. Papieskie nauczanie społeczne znalazło odzwierciedlenie w rozporządzeniach Episkopatu Polski, który wolność słowa rozumiał jako wypowiedzi zgodne z prawem naturalnym i kościelnym; udzielał szczególnego poparcia rozwojowi prasy katolickiej, widząc w niej narzędzie do pozyskiwania wiernych. Politykę Kościoła wobec środków przekazu inspirowała działająca w ramach Episkopatu Komisja Prasowa. W diecezji katowickiej Kościół starał się wykorzystywać dla swej misji wszelkie formy komunikacji społecznej; literaturę i prasę traktował jako składnik posłannictwa apostołskiego propagującego m.in. właściwe poglądy polityczne i oceny moralne. Programowe zaangażowanie Kościoła w działalność wydawniczą, organizację bibliotek i upowszechnianie czytelnictwa wspierał Diecezjalny Instytut Akcji Katolickiej oraz Misja Wewnętrzna Diecezji Katowickiej.

Rozdział *Problematyka książki i prasy w działaniach Kościoła na Śląsku w latach 1922–1939* (s. 142–212) przedstawia wybrane aspekty kształtowania czytelnictwa w regionie. Województwo śląskie to wówczas jeden z głównych ośrodków kultury polskiej, gdzie – zgodnie z potrzebami Kościoła – powstawały książki o tematyce religijnej, społecznej i kulturalnej, a czasopisma diecezjalne odgrywały znaczącą rolę w krzewieniu katolickiej myśli społecznej. Warzachowska w oparciu o szczegółową analizę zawartości treściowej „Wiadomości Diecezjalnych”, „Głosu Misji Wewnętrznej”, „Gościa Niedzielnego” i „Dzwonka Maryi” bada formowanie wyborów lekturowych. Wymienione tytuły na swoich łamach – poprzez artykuły, reklamy, spisy publikacji – zachęcały do zakupu i czytania konkretnych pozycji tłoczonych głównie przez wydawnictwa katolickie, a także wskazywały treści, mające zdaniem redakcji dobroczynny wpływ na postawy odbiorców, tak kleru jak i laikatu. Do szczególnie zalecanych należały materiały z zakresu homiletyki, katechetyki, życia i historii Kościoła, inspirujące świadectwa i biografie duchownych, literatura hagiograficzna, a także tzw. dobra książka kierowana do rodzin, duchowo wspierająca małżeństwa czy też służąca poradami, m.in. na temat wychowania dzieci. „Dobra” literatura miała z obiegu czytelniczego i życia społecznego eliminować publikacje o treściach szkoliwych³. Szczególne zagrożenie dla światopoglądu katolickich czytelników czasopisma diecezjalne upatrywały w ideach socjalistycznych i liberalnych.

³ Zalecenie to odnosiło się także do literatury pięknej – tekstów o dominującej funkcji estetycznej języka, ale ideowo odbiegających od wartości katolickich.

Przestrzegano także przed publikacjami inicjowanymi przez sekty, masonerię, środowiska żydowskie i komunistyczne. Skupiając się na odbiorcach ludowych, preferujących literaturę nieskomplikowaną treściowo i łatwą w odbiorze, wyczulano na „falszywą ideologię” płynącą z literatury rozrywkowej, m.in. sensacyjnej, przygodowej, obyczajowej.

Rozdział kończy promocja prasy i jej czytelnictwa, które dokonywało się głównie za pośrednictwem parafii, które organizowały kolportaż oraz propagandę „dobrych” pism na łamach licznie tworzonych gazetek parafialnych oraz podczas kazań, wzmacnianych hasłem „W każdym domu w parafii katolicka gazeta!”.

Książkę zamyka omówienie *Polityki bibliotecznej Kościoła* (s. 213–246). Autorka charakteryzuje tu oddziaływanie Kościoła na funkcjonowanie górnośląskich bibliotek oświatowych. Podkreśla, że podejmowane przez władze kościelne decyzje i wydatkowane środki miały za zadanie wywarcie wpływu na obieg i recepcję w społeczeństwie książki katolickiej i innych materiałów gromadzonych w już istniejących bibliotekach prywatnych, parafialnych i stowarzyszeń. Jednocześnie Kościół zaangażował się w powołanie dwóch bibliotek specjalistycznych, zaspokajających potrzeby naukowe kleryków i duchowieństwa – Biblioteki Śląskiego Seminarium Duchownego w Krakowie oraz Biblioteki Kurii Diecezjalnej w Katowicach.

Zarysowana przez Warząchowską działalność wydawnicza, prasowa i biblioteczna Kościoła dowodzi determinacji i troski z jaką diecezja katowicka angażowała się w podnoszenie poziomu polskiej oświaty i rozwój czytelnictwa na Górnym Śląsku. Autorka podkreśla w *Zakończeniu* (s. 247–251) oddziaływanie masowego czytelnictwa na upowszechnianie kultury lokalnej, rozwijanie działań kulturalno-oświatowych z jednoczesną promocją wartości i postaw katolickich.

Studium uzupełnia obszerna *Bibliografia* (s. 252–288) podzielona na sześć działów: *Źródła archiwalne*⁴, *Źródła drukowane*, *Wykaz badanych czasopism*, *Wykaz dokumentów papieskich*, *Encyklopedie, słowniki, bibliografie i inne informatory*, *Opracowania*. Całość wzbogacają *Indeks nazwisk* (s. 289–298), *Spis tabel* (s. 299–300), *Aneks* (s. 301–312) z jedenastoma ilustracjami stron tytułowych śląskich czasopism katolickich oraz streszczenia w języku angielskim i niemieckim.

Książka Bogumiły Warząchowskiej jest godną uwagi próbą wypełnienia luki w obrazie dziejów bibliotek, książek i prasy katolickiej w nowo utworzonym województwie śląskim w latach 1922–1939. Jednocześnie jest to studium szeroko rozumianej aktywności kulturalno-oświatowej Kościoła na Górnym Śląsku. Autorka odtworzyła uwarunkowania historyczne, opisała związki poszczególnych organów prasowych, książek i bibliotek

⁴ Dokumenty z Archiwum Archidiecezjalnego w Katowicach, Archiwum Państwowego w Katowicach, Archiwum Wyższego Śląskiego Seminarium Duchownego w Katowicach, Biblioteki Śląskiej w Katowicach oraz Biblioteki Teologicznej Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach.

z instytucjami kościelnymi diecezji katowickiej, scharakteryzowała aktywność biskupa S. Adamskiego. Skrupulatna analiza dokumentów diecezjalnych, opracowań historycznych, teologicznych i bibliologicznych pozwoliła także przedstawić kolportaż prasy katolickiej, promocję czytelnictwa oraz ich wpływ na życie kulturalne i umysłowe Ślązaków. Opisywane zjawiska i procesy Warząchowska rozpatruje z punktu widzenia bibliologa i zarazem osoby wrażliwej na naukę społeczną Kościoła.

Monografia ma wymiar regionalny, jednak jego wartość przekracza granice regionu, zarówno wyniki badań nad kościelną polityką wydawniczą i biblioteczną w województwie śląskim jak i doświadczenia uzyskane w toku pracy będą przydatne w analizie zaangażowania Kościoła katolickiego w kształtowanie kultury czytelniczej okresu międzywojennego w Polsce w aspekcie ogólnym. Studium stanowi podstawę dalszych pogłębionych badań źródłowych, historycznych i bibliologicznych na temat czytelnictwa książki i prasy katolickiej. Wielowątkowość poruszanych zagadnień a także rzetelność i dociekliwość autorki sprawiają, że odbiorcami rozprawy mogą być nie tylko bibliolodzy, ale także historycy Kościoła oraz badacze kultury, literatury i czasopiśmiennictwa, a także wszyscy zainteresowani podejmowanymi przez Warząchowską tematami.